

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО

ЗАКОХАНИЙ ЧОРТ

I

Тільки й бачив я рідний край, поки ріс, а там, як оддали у службу, так і пішов, не по своїй волі, блукати по світу, як те перекотиполе, що вітер носить по степах: котишся, котишся, поки не зупинить тебе доля або не притопче лихо.

Хоч і лучалось мені деколи навідуватися у рідну Україну, так чи довго ж то спочинеш під теплим її крилом?.. І знов на край світа мандруеш до чорта з рогами! Зате ж літ у шість, а може, й більше, як із Курської губернії уїдеш у Харківську, то так тобі стане легенько, мов на крилах тебе підняло!.. Та з сього боку Харкова ще не так: з Липець наша Україна теперечки якось Московщиною дивиться — намість шинків проклята кабащина, постоялі двори на московський звичай; скрізь по дорозі тягнуться московські однокінні телеги, одна до другої попричеплювані як фіги на личку; куди не глянь — усе пилипони¹

---

¹ Так називали в народі росіян-сектантів.

з рудими бородами, у лаптях, аж занудить, на них дивлячись. Так, бачите, з цього боку, кажу, ще не так, а от як перехопишся через річку Харків, то хто б не сказав, що се Божа сторона!..

Тут зараз починається отой великий бір, що високі соśni аж хмару підпирають. Оце ж вам і Основа, де батько наш Квітка збив собі з своїх повістей такий міцний човен, що до віку вічного буде плавать по плюгавій річці Леті. Отут же і вольна; сюди ж то харківські міщани і народ, ударивши лихом об землю, сходяться одвести душу і задать горе свого бездолля. Отут побачили б ви у неділю і по празниках, скільки збирається народу! Верстов на п'ять, а може, і більш, уподовж дороги гуля міщанство: дівчата у стрічках, у стьожках, молодиці у парчевих очіпках, у кармазинах, у глазеті; а козацтво у брилях, у чуйках фабричного сукна, шовковими поясами підперізувані; а скільки ще того лакейства у фраках та у сюртуках — мов та німота! Інші збились біля музики, садять гопака, вибивають тропака, аж лихо сміється; другі посідали купками, снідають, кружляють горілку, теревені гнуть, співають, регочуться, аж луна округи йде. Їдеш було, дивишся-дивишся та й не втерпиш: вилізеш з тарантаса і підійдеш до якого-небудь товариства. «Хліб та сіль, люди добрі!» — скажеш. «Спасибі, — одкажуть і просять: — Сідайте, не погребуйте хлібом Божим!» Сядеш було до гурту, з'їси шматок сала, побалакаєш і свого додаси веселого слова. Боже милий, як же то вони дякують!.. Станеш прощатися, то так і загомонять: «Пошли вам, Господи, усякого щастя за те, що

простих людей не цураєтесь!» Буває й таке, що яка-небудь молодиця, червона як маківка, схопитися, обійме та й поцілується на прощання. «Се, — каже, — щоб не скоро забули нашу хліб-сіль!» Сміху такого наробить вража молодиця — так усі і покотяться, ухопившись за животи. Що то за втішні та швидкі ті харківські молодіці — нехай їм легенько ікнеться!

Проїхавши кілька верстов бором, станеш підніматься на гору. Тут вже темна соснина почина мішаться з дубом, липою, клениною, усе стає густіше, густіше; дерево перплелось вітами — як те волосся; орішник, глуд, шипшина позростались, стоять, як добра огорожа. Чим далі йдеш, тим краща врода: пішли і долинки з прогалинами, як рута, зеленими, і яри з проваллям, що як глянеш, то у голові закрутиться. Мій Боже милий! що за ліс! Якого нема тут дерева! І високих, величезних, і старих, скорчених, похнюпих, що вже віку свого доживають. Інше, зламане хуртиною, опалене блискавкою, стоїть собі край дороги, як чернець; там трухлявий пень схилився, як той старець з торбою. Куди не глянь — усе тебе чарує, привітає, усе тобі всміхається. Здається, сама рідна наша Україна вийшла тобі назустріч: то спогляне на тебе гарячим сонцем, то притулиться пахучим холодком із темного лісу, то промовить піснею, то озветься соловейком, жайворонком, то неначе грається з тобою: затурчить у вухо горлицею, залоскоче тихесеньким вітерцем. Так тобі весело, так легенько, мов у раю!.. Душа мліє, серце труситься, токотить, буцім що до тебе промовляє; не розбереш,

що воно розкаже, а слухаєш — не наслухаєшся, як не наслухається мати своєї дитини, бо та мова солодша для неї од медової речі найрозумнішої людини.

II

Од'їхавши од Харкова верстов двадцять, ліс почина рідіти. З високої гори вже видко село Мерехву, з церквами, дзвіницями, садками і левадами — геть-геть розкинулось по долині. За селом блищать течії, затоки й озера Мжі. Потекла вона уліво проміж кущів верболозу і вільхи, а напроти гладко стелеться з могилами широкий степ.

Сивіє старенький, як море, мріє-мріє, поки не зійдеться з небом, а небо з землею. Гуляйте очі, гуляйте думи, як колись гуляло по сьому степу вольне козацтво.

Проїхавши Мерехву і перебравшись через плеса Мжі, виїдеш на торговий шлях, що йде у Крим. Протоптала сей шлях ще татарва, як колись ходила на наше безголов'я під Москву, палити городи і забирати у неволю хрещений люд. Скільки оком кинеш — скрізь по дорозі, як гадюка, сунуться хури: назустріч везуть шльонку, кожі, сіль, рибу; скриплять татарські гарби, запряжені буйволами і верблюдами. Із Харкова везуть усякий крам, машини, паровики, їдуть купці у Крим, у Бердянське, їдуть пани і туди, і відтіль, женуть табуни, гурти, отари, іде народ на заробітки у степи ік морю. Літом весело й глянуть на сей шлях, а побачили б ви весною або увосени, що тут діється... крий Боже, яке лихо! Замордована скотина по саме черево грузне у багні;